

รูปแบบการปฏิบัติ: การสะท้อนการประพฤติปฏิบัติเชิงจริยธรรม ของนักศึกษา สายวิชาชีพศิลปกรรม

Practice Pattern: Reflection of Moral Practice of College Students in Fine Arts Major

กัลยา นามสงวน¹ และ สุภาพ ฉัตรภรณ์²

Kanlaya Namsa-ghuan¹ and Suparp Chatrathorn²

ABSTRACT

This qualitative research was designed to 1) investigate the problems and causes of moral practice; and 2) analyze desirable characteristics. This research employed case studies from Silpakorn University and the Poh-Chang Academy of Arts. The data were collected from 5 key informant groups: 18 students, 20 instructors, 7 parents, 15 alumni, and 6 employers. The informants were purposively drawn with consent from each group. The research results revealed that 1) the original nature of the artists' society - stimulating learning atmosphere and environment; 2) from telling stories to a starting point of the artists' society - using history to formulate the directions and goals for moral practice; 3) teaching and learning processes of the artists' society - learning atmosphere, curriculum, instruction, learning experiences and evaluation; and 4) the origin of those in the fine arts profession affected the behavior of the fine arts students. They were also related to the ethics and thinking processes of the fine arts students, and to concepts reflected in their artworks, which are reflections of the virtue of society. These lead to increasing the awareness and consciousness of every person in the society.

Keywords: moral practice, practice pattern, higher education students

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์ปัญหาและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการประพฤติปฏิบัติ และ 2) วิเคราะห์คุณลักษณะ และองค์ประกอบที่พึงประสงค์

ของนักศึกษาสายวิชาชีพศิลปกรรม ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กรณีศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร และวิทยาลัยเพาะช่าง เก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล 5 กลุ่ม คือ นักศึกษา 18 คน อาจารย์ 20 คน พ่อ แม่ ผู้ปกครอง 7 คน ศิษย์เก่า 15 คน และผู้ประกอบการ 6 คน ผลการ

¹ สาขาวิชาอาชีวศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ 10900

Vocational Education, Faculty of Education, Kasetsart University, Bangkok 10900, Thailand.

² มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ 10900

Kasetsart University, Bangkok 10900, Thailand.

วิจัย พบว่า 1) สภาพทั่วไปของชุมชนรากเหง้าชาวศิลป์ คือ บรรยากาศและสภาพแวดล้อม ที่แผ่ด้วยแรงคิดและการปลูกฝังในการส่งเสริมการเรียนรู้ 2) จากเรื่องเล่าจนถึงรากเหง้าความเป็นมาของชุมชนชาวศิลป์ คือ ประวัติความเป็นมาที่ช่วยกำหนดทิศทางและเป้าหมายรวมถึงสร้างเสริมแนวทางการประพฤติปฏิบัติ 3) กระบวนการเรียนการสอนลูกหลานชาวศิลป์ ประกอบด้วย บรรยากาศการเรียนการสอน การเรียนการสอน โครงสร้างหลักสูตร กิจกรรมการเรียนรู้ และการประเมินผล และ 4) เส้นทางแห่งรากฐานวิชาชีพศิลปกรรม มีความสัมพันธ์ และเกี่ยวข้องกับการประพฤติปฏิบัติของนักศึกษา เป็นกระจกเงาส่องสะท้อนสังคมให้เห็นถึงความถูกต้อง ดีงาม อันนำไปสู่การปลูกจิตสำนึกของบุคคลต่างๆ ในสังคม

คำสำคัญ: การประพฤติปฏิบัติเชิงจริยธรรม รูปแบบการปฏิบัติ นักศึกษาระดับอุดมศึกษา

บทนำ

การจัดการศึกษาสายวิชาชีพ ได้ผลิตนักศึกษาจำนวนมาก ที่ได้รับความรู้และทักษะ แต่มีคำถามจากสังคมเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม จนก่อให้เกิดภาพที่ว่า ยิ่งเรียนสูง ยิ่งฉลาดมากเพียงใด ยิ่งมีช่องทางแสวงประโยชน์และเอาเปรียบผู้ที่อ่อนแอกว่าในสังคมได้มากขึ้น (เกรียงศักดิ์, 2541) ประกอบกับอาจารย์ไม่มีเวลาให้ศิษย์เท่าที่ควร เพราะงานเอกสาร แข่งชิงเวลาไปจากงานสอน และที่สำคัญคือ อาจารย์ขาดทักษะ เทคนิค วิธีการ ในการถ่ายทอดความรู้ ด้านคุณธรรม จริยธรรม (ปรีชา, 2546) นอกจากนี้จำนวนผู้เรียนมีมากกว่าสัดส่วนที่เหมาะสมกับอาจารย์ รวมทั้งการเป็นแบบอย่างในทางศีลธรรมน้อยลงตามลำดับ (ระพี, 2549, หน้า 36) ส่งผลให้เยาวชนซึมซับค่านิยมผิดๆ จนกลายเป็นคนที่เรียนเพื่อแสวงหาทรัพย์สินเงินทองมากกว่าตระหนักในคุณธรรม จริยธรรม ทำให้บางคนเห็นแก่ตัว ขาดความเมตตา ขาดความยุติธรรม (เกรียงศักดิ์, 2542, หน้า 192–193)

วิชาชีพศิลปะมีความสำคัญไม่น้อยกว่าสาขาวิชาชีพอื่นๆ หากมองในสถานภาพที่เกี่ยวข้องกับสังคมอุตสาหกรรม ศิลปะเป็นแรงถ่วงในสังคมที่บ้าคลั่งวัตถุให้เกิดดุลยภาพ เป็นตัวสร้างคุณค่าเชิงสุนทรีย์ในจิตใจของมนุษย์ โดยใช้เส้นทางของศีลธรรมนิยม (moralism) กระตุ้นจิตสำนึกของคนให้มีคุณธรรม จริยธรรม อีกด้านหนึ่งเป็นตัวกระตุ้นการผลิต การบริโภคทั้งทางตรงและทางอ้อม ในรูปของประยุกต์ศิลป์ (วิรุณ, 2540, หน้า 63) โดยงานศิลปะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อที่เหมาะสม มีความชัดเจนในข้อสรุปของเหตุผล (Ingersoll, 2007) ภาพลักษณ์ของสายวิชาชีพศิลปกรรม จึงเป็นทั้งสร้างสรรค์สืบสานศิลปวัฒนธรรม และเสนอสนองความสุขให้แก่คนทั่วไป แต่ทำให้มีโลกส่วนตัวอันนำไปสู่การยึดถือตัวเอง ไม่นิยมร่วมกิจกรรม อ่อนจิตสำนึกสาธารณะ และมักใช้อารมณ์ของตนเอง ไม่ยืดหยุ่น ไม่สนใจเหตุผล ไม่แยกแยะระหว่างอารมณ์ในการแสดงออกทางศิลปะและอารมณ์ในการใช้ชีวิต ซึ่งความรู้สึกเหล่านี้ สร้างความแปลกแตกต่างให้เกิดขึ้นกับการดำรงชีวิต อาทิ การแต่งกาย อารมณ์และความรู้สึก (วิรุณ, 2548, หน้า 237)

การเรียนการสอนของสถาบันการศึกษาหลายแห่ง พบว่า นักศึกษาศิลปะจำนวนมาก เมื่อเริ่มจับดินสอวาดรูป (drawing) เขียนภาพได้เพียงไม่กี่ภาพ ก็มีการแสดงพฤติกรรมแต่งเนื้อแต่งตัวแปลกแยก รวมทั้งแสดงอาการบรรลุนิยามความรู้ โดยละเอียดต่อการแสวงหาความรู้ความคิดที่เป็นพื้นฐานอันมั่นคงต่อวิชาชีพในอนาคต (วิรุณ, 2549, หน้า 53) นอกจากนี้ วิบูลย์ (2542, หน้า 33) กล่าวว่า นักศึกษาศิลปะทุกวันนี้ ต้องการประกาศนียบัตรมากกว่าต้องการความรู้ ขาดความสนใจในการแสวงหาความรู้ ต้องการความสำเร็จง่ายๆ และรวดเร็ว และในอีกมุมมองหนึ่ง บุคคลในสาขาวิชาชีพนี้เป็นบุคคลที่น่าสะพรึงกลัวไม่น้อยไปกว่าสาขาวิชาชีพอื่นๆ เพราะมีอัตราสูง มีพฤติกรรมที่แปลกประหลาด เป็นนักโกหก นักหลอกลวง ชอบสร้างความแปลกแยกในสังคม ซึ่งถ้า

หากขาดจิตสำนึกแห่งความรับผิดชอบ โดยเฉพาะความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ต้องสังคม โดยการลอกเลียนผลงานของศิลปินท่านอื่นๆ ในวงการศิลปะถือว่าผิดจรรยาบรรณ (กำจร, 2541, หน้า 131) จะเห็นได้ว่าปัญหาคุณธรรม จริยธรรม ได้แทรกซึมเข้าไปทุกสาขาวิชาชีพ ดังนั้น ในการพัฒนาผู้เรียนในสายวิชาชีพ ศิลปะและสาขาวิชาอื่นๆ จึงจำเป็นต้องผสมผสานความรู้ความคู่กับคุณธรรม จริยธรรม ทั้งนี้เพราะวิชาชีพศิลปกรรม เป็นวิชาชีพที่ผู้สำเร็จการศึกษาสามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพส่วนตัวหรืออาชีพอิสระได้โดยตรง และเป็นสิ่งหนึ่งที่ใช้อธิบายถึงความเจริญรุ่งเรือง และอารยธรรมของสังคมมนุษย์ ศิลปะเข้าไปมีบทบาทในสังคมอย่างมากมาย โดยเฉพาะในระบบการศึกษาทุกระดับ ซึ่งการเข้าใจหรือซาบซึ้งต่อความงาม สภาพการณ์หรือสิ่งแวดล้อม ที่ถูกถ่ายทอดหรือสร้างงานออกมาด้วยจินตนาการและความรู้สึกนึกคิดของผู้สร้างงานในลักษณะต่างๆ งานศิลปะจึงเป็นเครื่องสะท้อนความเป็นไปไปในสังคม คนเสพรับงานศิลปะเพื่อจรรโลงจิตใจและปัญญาเฉพาะตน แต่ไม่มีผลกระทบต่อสังคม (นอม, 2550, หน้า 69) ดังนั้น หากบุคคลในสายวิชาชีพศิลปกรรมขาดกรอบของจิตสำนึกของคุณธรรมและจริยธรรมแล้ว การสะท้อนช่องว่างอันห่างไกลกันระหว่างศิลปะร่วมสมัยกับสังคมที่ต่างคนต่างอยู่ ทำให้ศิลปะกับสื่อลามกไม่สามารถพิจารณาแยกออกจากกันได้ (กำจร, 2541, หน้า 131)

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจนำประเด็นของปัญหาการเรียนการสอนและ ปัญหาความประพฤติของอาจารย์ เป็นแนวทางในการศึกษา โดยเริ่มคำถามวิจัยดังนี้ ปัญหาการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักศึกษาสายวิชาชีพศิลปกรรม เป็นสาเหตุที่สำคัญต่อการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักศึกษา หรือไม่ อย่างไร และถ้าเป็นปัญหา ปัจจัยของปัญหาคืออะไร และอะไรคือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักศึกษา ซึ่งผลการวิจัยนี้ จักเป็นแนวทางในการพัฒนาการประพฤติปฏิบัติเชิงจริยธรรม

ของสถาบันครอบครัว และสถาบันการศึกษา อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษา และปลูกฝังจิตสำนึก เพื่อให้เกิดการสร้างสมความรู้สู่สังคมคุณธรรม ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ขยายเป็นวัตถุประสงค์ของการศึกษา ดังนี้ 1) วิเคราะห์ปัญหาและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการประพฤติปฏิบัติ และ 2) วิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักศึกษา สายวิชาชีพศิลปกรรม

วิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ภายใต้กระบวนทัศน์การตีความ (interpretive paradigm) โดยใช้วิธีการวิจัยแบบกรณีศึกษา (case study method) เพื่อความลุ่มลึก และการสัมผัสความจริงอย่างเป็นธรรมชาติรอบด้านของบริบท ให้ความสำคัญกับความเป็นสหวิทยาการทั้งในด้านศาสตร์ที่เป็นกรอบแนวคิดและวิธีการเข้าถึงข้อมูล รวมทั้งความรู้สึนึกคิดของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งช่วยให้เกิดการสะท้อนความเป็นจริงแบบองค์รวม (ผ่องพรรณ และสุภาพ, 2553, หน้า 226) โดยมีขั้นตอนในการดำเนินงาน ดังนี้

1. พื้นที่ศึกษา เป็นสถาบันอุดมศึกษาที่เป็นต้นแบบและต้นกำเนิดของสายวิชาชีพศิลปกรรม สร้างศิลปินที่มีชื่อเสียงระดับแนวหน้าของประเทศ
2. วิธีการรวบรวมข้อมูล เก็บข้อมูลโดยการวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง การสังเกตการณ์ และกรณีศึกษา ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์แบบอุปนัยตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2551 ถึง เมษายน พ.ศ. 2552
3. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) โดยนำข้อมูลจากการถอดเทปสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ และการวิเคราะห์เอกสาร จัดกลุ่มคำตอบจากประโยคหรือข้อความสำคัญให้เป็นหมวดหมู่ (category) แล้วสร้างหัวข้อเรื่อง (theme) ที่ครอบคลุมกลุ่มคำตอบ ผู้วิจัยสร้างความน่า

เชื่อถือของงานวิจัยด้วยการรวบรวมข้อมูลแบบสามเส้า -- หลายแหล่ง ต่างวิธีการ (triangulation) หลังจากได้ข้อมูลที่อึดอัด มีความชัดเจนถูกต้อง นำมาสร้างข้อสรุปที่มีลักษณะเป็นรูปธรรม นำเสนอด้วยผังมโนทัศน์ (concept map) ดังรายละเอียดขั้นตอนการวิจัยในภาพที่ 1

ภาพสะท้อนชุมชนชาวศิลป์

บทความนี้เสนอ “ภาพสะท้อนชุมชนชาวศิลป์” ตามประเด็นดังนี้ 1) สภาพทั่วไปของชุมชนรกร้างชาวศิลป์ 2) จากเรื่องเล่าสู่รกร้างชาวศิลป์เป็นมา 3) กระบวนการเรียนการสอนลูกหลานชาวศิลป์ และ 4) เส้นทางแห่งรากฐานวิชาชีพศิลปกรรม ดังภาพที่ 2

บริบทของการวิจัย สะท้อนภาพองค์กรร่วมของสถาบันการศึกษา สายวิชาชีพศิลปกรรม ที่เป็นปัจจัยสำคัญในการหล่อหลอม และสร้างเสริมคุณลักษณะการประพฤติปฏิบัติที่พึงประสงค์ของนักศึกษา

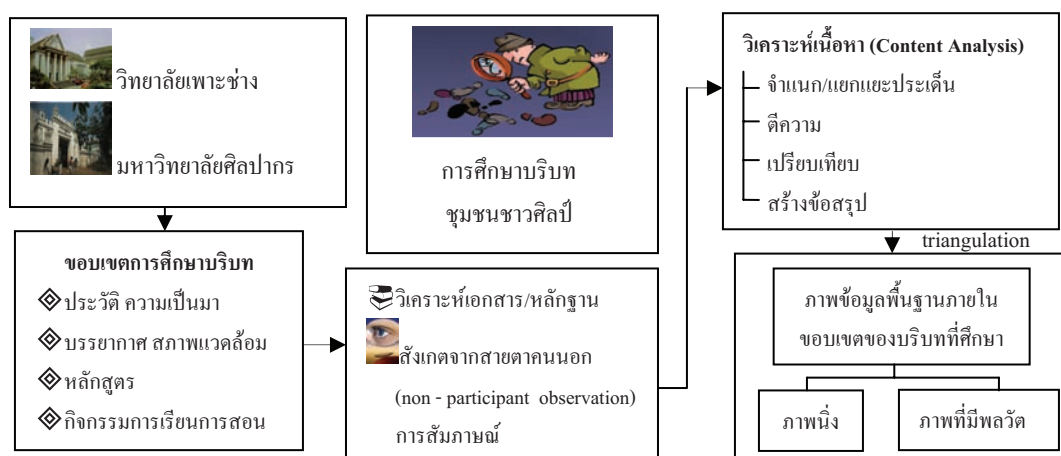
สภาพทั่วไปของชุมชนรกร้างชาวศิลป์

การประมวลภาพของข้อค้นพบจากการวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ ผ่านการสะท้อนภาพมุมมองในแง่มุมที่หลากหลาย

ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วยเทคนิคสามเส้า (triangulation) โดยใช้วิธีการจากต่างแหล่งข้อมูล ต่างวิธี ต่างช่วงระยะเวลา และต่างทฤษฎี แนวคิด ทำให้ประมวลภาพมิติของข้อมูลที่ค้นพบได้ คม ชัด ลึก และเที่ยงตรงตามสภาพความเป็นจริง ดังตารางที่ 1

สภาพทั่วไปของชุมชนรกร้างชาวศิลป์แต่ละสถาบันการศึกษานำเสนอตามประเด็น ดังนี้ 1) แง่คิดที่แผ่ร่นมากับสถาปัตยกรรม และ 2) แบบอย่างบูรพาจารย์: ศูนย์รวมจิตใจ

1. มหาวิทยาลัยศิลปากร แง่คิดที่แผ่ร่นมากับสถาปัตยกรรม คือ 1) การสร้างค่านิยมที่ฝังงมในการอนุรักษ์ ด้วยกลวิธีปลูกฝังจิตสำนึกให้มีความรักผูกพัน และหวงแหน สถาปัตยกรรมซึ่งเป็นศิลปกรรมแขนงหนึ่งที่มีคุณค่าภายในรั้วของมหาวิทยาลัย ซึ่งวิบูลย์ (2549, หน้า 144) ได้กล่าวว่า ศิลปกรรมชั้นดีที่วังท่าพระ เป็นศิลปกรรมที่มีมาแต่อดีต และ 2) การสร้างบรรยากาศความสนใจใฝ่รู้ ให้เกิดการเรียนรู้ และค้นคว้า โดยใช้คุณค่าของบรรยากาศภายในมหาวิทยาลัยเป็นสิ่งสร้างเสริม เช่น ศิลปกรรมด้านสถาปัตยกรรม นิทรรศการศิลปะ รวมทั้งการจัดแสดงศิลปะกลางแจ้ง มิให้เรียนรู้ ศึกษาค้นคว้า และชื่นชม เสมือนการสร้างพลังกระตุ้น และหนุนนำแนวคิด

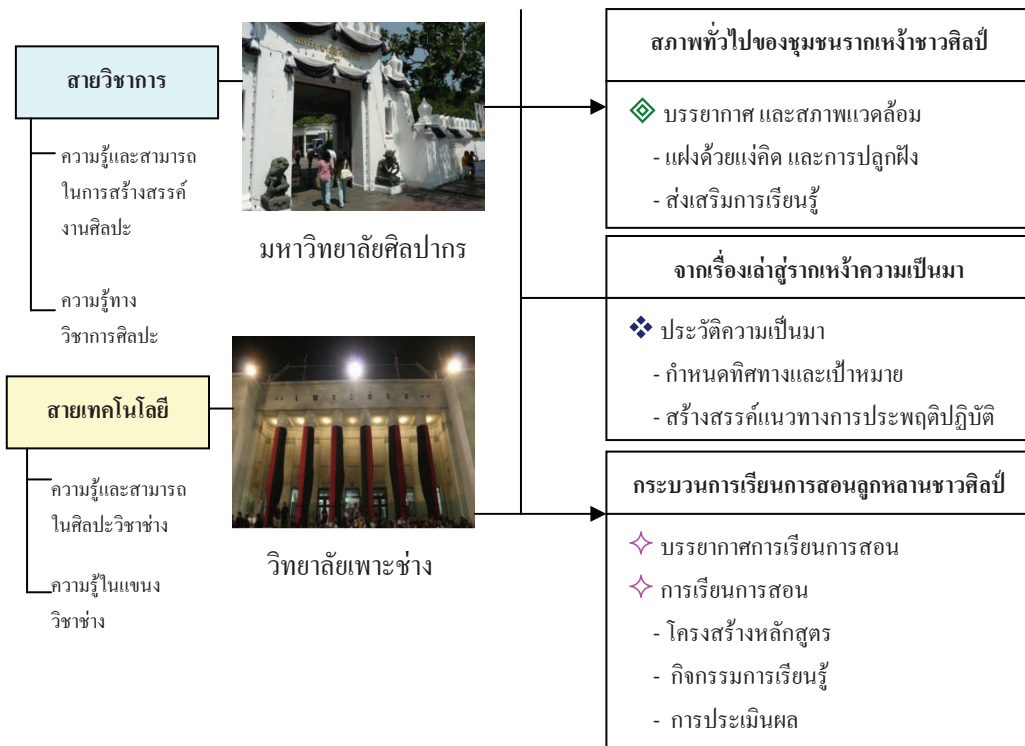
ภาพที่ 1 การศึกษาริบทชุมชนชาวศิลป์

ด้วยการเกาะติดสถานการณ์อย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อนักศึกษาโดยตรง ทำให้เกิดการพัฒนาต่อยอดแนวคิด ด้วยการฝึกฝนฝีมือ และสร้างสรรค์ผลงาน

แบบอย่างบูรพาจารย์: ศูนย์รวมจิตใจศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เป็นเสมือนครูผู้ยิ่งใหญ่ ที่มีบทบาทสำคัญต่อการวางรากฐานสายวิชาชีพศิลปกรรม ดังที่ เขียน (2520, หน้า 9–22) ได้กล่าวถึงเกียรติคุณของท่านไว้ว่า 1) **เกียรติคุณทางครู** คือ ให้ความรู้อย่างเต็มที่โดยไม่ปิดบังวิชา ช่วยเหลือศิษย์ เช่นเดียวกับบุตรของตน ยกย่องศิษย์เหมือนกัน ไม่มีอคติศิษย์คนใดประพฤติดนเสียหยาที่ดักเตือนด้วยความเมตตา ไม่คู่ค่าให้เกิดความน้อยเนื้อต่ำใจ สอนให้ศิษย์รู้จักหน้าที่ของตนด้วยความศรัทธา 2) **เกียรติคุณทางด้านคุณธรรม** มุ่งสอนให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีจิตใจที่สูงส่ง อบรมสั่งสอนให้เข้าใจถึงหน้าที่ของผู้ที่เป็นศิลปินว่าต้องปฏิบัติตนอย่างไร ให้รู้จักรับผิดชอบและรู้จักค่าของเวลา ตามสิ่งที่ท่านยึดมั่นอยู่เสมอว่า

“ศิลปะเป็นสิ่งที่ส่งเสริมความเจริญทางจิตใจของมนุษย์”

จากเกียรติคุณของอาจารย์ศิลป์ ดังกล่าว นักศึกษาแต่ละรุ่นได้รับการปลูกฝัง อบรมจากอาจารย์ และรุ่นพี่ให้เคารพต่ออนุสาวรีย์ของท่าน นอกจากนี้ นักศึกษา ชั้นปีที่ 1 ทุกคนต้องศึกษาค้นคว้า และเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติและคุณูปการของท่านเพิ่มเติม เพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติ ด้วยความรัก ความศรัทธาต่ออาจารย์ศิลป์ จึงเกิดเป็นศูนย์รวมทางจิตใจให้แก่ นักศึกษาได้เรียนรู้และยึดถือเป็นแบบอย่าง ในประเด็นของแนวคิด เทคนิค วิธีการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะรูปแบบต่างๆ และแบบอย่างที่ดีงามของการประพฤติปฏิบัติ อาทิ การตั้งใจและเอาใจใส่ในการปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง ขยันหมั่นเพียรไม่ย่อท้ออดทน เคารพและยึดในระเบียบวินัย รับผิดชอบเมตตาและช่วยเหลือผู้อื่น เป็นต้น

ภาพที่ 2 ภาพสะท้อนชุมชนชาวศิลป์

ตารางที่ 1 สภาพทั่วไปของชุมชนรากเหง้าชาวศิลป์

ประเด็น	ผู้บริหาร	อาจารย์	นักศึกษา	ศิษย์เก่า	การสังเกตการณ์/เอกสาร
สภาพทั่วไป					
แนวคิด	- ศิลปะเป็นสิ่งที่งดงาม - จริยธรรมกับศิลปะ เป็นของคู่กัน	- บรรยากาศส่งเสริม การเรียนรู้ - บรรยากาศช่วย ตรวจสอบพฤติกรรม ของบุคคล			- คุณค่าของ สถาปัตยกรรม - ศิลปกรรมชั้นดี - บรรยากาศ
แบบอย่าง		- ยึดถือเป็นแบบอย่าง - กุศโลบายที่อาจารย์ เป็นผู้กล่อมเกล่า	- ได้รับการปลูกฝัง จากอาจารย์ รุ่นพี่ - เรียนรู้ประวัติเป็น แนวทางปฏิบัติ - อาจารย์สอน เกี่ยวกับการใช้ชีวิต	- แง่คิดในการดำเนิน ชีวิต	- ศ.ศิลป์ พีระศรี เหมือนครูผู้ยิ่งใหญ่ - ให้ความรู้ - ช่วยเหลือศิษย์ - ไม่มีอคติ - ตักเตือน - สอนให้รู้จักหน้าที่
ความเป็นมา					
รู้จักที่มาของ ตนเอง					- หยุคพูดเกิดไป ทำงานเสียไป
พัฒนาการ					- ฉันทน์ไม่ใช่นาย ทำไมจึงหนีด้วย
ความคิด					- การผลิตบัณฑิตที่มี ความรู้ความสามารถ มีคุณธรรม จริยธรรม
สะท้อนหลัก จริยธรรม	- ศิลปินสร้างสรรค์ งานทั้งในแง่บวก และลบ - เป้าหมายงานศิลปะ ต้องการให้สังคมดี ขึ้น - เชื้อฟง ปฏิบัติตาม คำสอน - การทำงานศิลปะ เพื่อสังคม - ภูมิใจในสถาบัน - ใช้สติปัญญานำพา ความคิด - สร้างความเชื่อมั่น ในตนเอง				
	- ใช้จ่ายอย่าง ประหยัด	- สอนการใช้วัสดุ อุปกรณ์	- อาจารย์สอนให้เก็บ วัสดุไว้ใช้คราวหน้า	- การสร้างสรรค์ เจตคติทางวิชาชีพทำ ให้ภูมิใจ	

2. วิทยาลัยเพาะช่าง แง่คิดที่แฝงเร้นมากับสถาปัตยกรรม ด้วยการใช้อนุโลบายจากตึกอำนวยการคือ สัญลักษณ์ของเสาหลัก ถือเป็นหลักและแนวคิดในการอบรมบ่มเพาะการประพฤติปฏิบัติ 6 อย่าง ประกอบด้วย ระเบียบ หน้าที่ ประเพณี อาวุโส สามัคคี และจิตใจ อันเปรียบได้ดั่งแบบอย่างของปรัชญาชีวิต

แบบอย่างบูรพาจารย์: ศูนย์รวมจิตใจ เคารพบูชาองค์พระวิฆณุกรรม เทพแห่งศิลปการช่าง ช่วยสร้างกำลังใจ และแง่คิดในการดำเนินชีวิต คือ 1) ความเที่ยงตรง ยุติธรรม ไม่เอินเอียงเลื้อกปฏิบัติ เปรียบเสมือนลูกค้ำที่องค์พระวิฆณุกรรมถือไว้ในมือด้านซ้าย 2) การขัดเกลาให้มีการประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม เสมือนฝัก ในมือด้านขวา หมายถึง การถากหรือนำสิ่งที่ไม่มีดีออกไป ให้หลงเหลือแต่สิ่งที่ดีงาม และ 3) เป็นเครื่องเตือนสติ และเสริมสร้างจิตใจให้นักศึกษามีความขยัน ตั้งใจศึกษาจนขวนขวายหาความรู้ และฝึกฝนทักษะฝีมือให้เกิดความชำนาญ

จะเห็นได้ว่า วิธีของนักศึกษาสายวิชาชีพศิลปกรรม มีความสัมพันธ์ และเกี่ยวข้องกับหลักจริยธรรมอย่างแยกกันไม่ออก ทั้งกระบวนการคิด การสะท้อนแนวคิดสู่ผลงานศิลปะ ล้วนแต่เป็นกระเจกนาสะท้อนสังคมให้เห็นถึงความถูกต้อง ดีงาม อันนำไปสู่การปลูกจิตสำนึกของบุคคลต่างๆ ในสังคม ดังการสะท้อนภาพของผู้บริหารในระดับสูง ได้กล่าวไว้ว่า “ผู้สร้างสรรค์งานต้องทำงานในลักษณะที่กล่าวถึงสิ่งที่ดีงาม ถูกต้องในสังคม จริยธรรมกับงานศิลปะจึงเป็นของคู่กันกับสังคม ถึงแม้ในบางครั้งผลงานการแสดงออกจะเป็นในลักษณะแง่ลบ แต่ผลงานศิลปะทุกคนต้องสร้างสรรค์สังคมที่ดีงามหรือเป็นไปในทางบวก โดยวิธีการคิดของศิลปินกับงานศิลปะต้องเป็นเรื่องของจริยธรรมหรือความถูกต้อง”

นอกจากลักษณะธรรมชาติวิชา และนักศึกษา มีบทบาทในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ สิ่งสำคัญอีกประการคือ สภาพบรรยากาศ จากการสัมภาษณ์ศิษย์เก่า ได้กล่าวว่า “บรรยากาศของสถาบัน มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้ และช่วยตรวจสอบพฤติกรรมของบุคคลได้” โดยอาจารย์เป็นผู้สอดแทรกหรือถ่ายทอด

ดังที่อาจารย์กล่าวว่า “อนุโลบายที่ครูบาอาจารย์ เป็นผู้กล่อมเกล่า แต่งกรอบให้ดีกว่า สิ่งไหนเป็นสิ่งที่ดีงามไม่ได้” การถ่ายทอดหรือสอดแทรกความคิด เสมือนการบูรณาการประสบการณ์ต่างๆ ดังตัวอย่างที่นักศึกษาบางส่วนได้สะท้อนภาพให้เห็นว่า “อาจารย์ได้สอนเกี่ยวกับ การใช้ชีวิตให้สนุกสนานไม่ต้องมาเครียด รวมทั้งสอนให้มองโลกในแง่ดี” สภาพบรรยากาศจึงเปรียบเสมือนปราการด่านหน้า ที่คอยหล่อหลอมและสร้างเสริมกระบวนการเรียนรู้ การประพฤติปฏิบัติให้นักศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากเรื่องเล่าจนถึงรากเหง้าความเป็นมาของชุมชนชาวศิลป์

ความเป็นมาของชุมชนรากเหง้าชาวศิลป์แต่ละสถาบันการศึกษา นำเสนอ ดังนี้ 1) ภาพสะท้อนการประพฤติปฏิบัติจากประวัติการก่อกำเนิด และ 2) การสะท้อนหลักจริยธรรม: นำทางสู่การประพฤติปฏิบัติ

1. มหาวิทยาลัยศิลปากร มีประวัติความเป็นมายาวนาน ดังภาพสะท้อนการประพฤติปฏิบัติจากประวัติการก่อกำเนิด ก่อให้เกิดแนวทางประพฤติปฏิบัติ คือ 1) ทำให้รู้จักที่มาของตนเอง สะท้อนภาพความเป็นมาในทุกๆ ด้าน อาทิ หลักสูตร การเรียนการสอน หลักการ และแนวคิด ดังข้อความที่อาจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้มอบให้แก่วงการศิลปะ คือ “หยุดพูดเถิดไปทำงานเสียไป” หมายถึง คำพูดที่ท่านมักสั่งให้ศิษย์ที่นั่งจับกลุ่มคุยกัน ให้กลับไปทำงานศิลปะที่ค้างค้างอยู่ โดยไม่ยอมปล่อยให้เวลาเสียไปโดยเปล่าประโยชน์ “ฉันไม่ใช่นายหน้าทำให้งานต้องวิ่งหนีด้วย” อันเป็นกิจวัตรประจำวันของอาจารย์ศิลป์ พีระศรี ที่เดินไปตรวจงานตามห้องต่างๆ ทำให้นักศึกษาทุกคนต้องรู้กำหนดส่งงาน งานค้างค้างให้เร่งทำมิฉะนั้นจะถูกตำหนิ (ประยูร, ม.ป.ป., หน้า 26-27) กระบวนการเรียนรู้ในสายวิชาชีพศิลปกรรมได้สร้างแนวทางการประพฤติปฏิบัติของนักศึกษาให้มีสติตั้งมั่นในการศึกษาหาความรู้

มีความละเอียดรอบคอบ มีหลักการและเหตุผล 2) ส่งเสริมพัฒนาการทางความคิด ช่วยพัฒนาการคิดวิเคราะห์ อย่างเป็นระบบ มองทุกอย่างเป็นขั้นตอน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการสร้างสรรค์ผลงาน สร้างเสริมการประพฤติปฏิบัติที่ดี

การสะท้อนหลักจริยธรรม: นำทางสู่การประพฤติปฏิบัติ ดังปณิธานและวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัยที่มุ่งเน้น “การผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ความสามารถ มีคุณธรรม จริยธรรม” สอดคล้องกับข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้บริหารในระดับสูง ได้กล่าวถึงหลักการประพฤติปฏิบัติของนักศึกษาไว้ว่า 1) ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามทั้งความคิด และการกระทำ โดยการปลูกฝังตั้งแต่ชั้นปีที่ 1 จนสำเร็จการศึกษา ซึ่งจะมีประโยชน์ในระยะยาว เมื่อบุคคลเหล่านั้นเข้าไปมีบทบาทและมีส่วนร่วมในสังคมเพราะ “ศิลปินที่สร้างสรรค์ผลงานศิลปะทั้งในแง่บวกและแง่ลบมีเป้าหมายที่ต้องการให้สังคมดีขึ้น ดังนั้น วิธีการคิดของศิลปินกับงานศิลปะเป็นความถูกต้อง ความเป็นจริงเสมอ” 2) เป็นผู้มีความเคารพและกตัญญู กตเวทีต่อครูบาอาจารย์ การเรียนในสายวิชาชีพศิลปกรรม นักศึกษาต้องมีความขยัน ทุ่มเทกาย และใจ เพื่อฝึกฝนทักษะฝีมือของตนเองอย่างต่อเนื่อง เหมือนการลับคมมีดให้คมอยู่ตลอดเวลา งานศิลปะของนักศึกษาแต่ละคนที่พัฒนาและสร้างสรรค์ ต้องมีการวิพากษ์ วิจารณ์เพื่อให้นักศึกษาประเมินจุดเด่น จุดด้อยของตนเอง เพื่อแก้ไขปรับปรุง พัฒนา โดยการฝึกฝนฝีมือต่อไป “การเชื่อฟังปฏิบัติตามคำสอนและคำแนะนำของครูบาอาจารย์” 3) สร้างความรัก ศรัทธา และเชื่อมั่นในสายวิชาชีพ ด้วยการปลูกฝังแนวคิดตามคตินิยม ความเชื่อของช่าง คือ การเคารพบูชาครูช่าง ในลักษณะพิธีกรรม ที่มีการจัดเป็นประจำปีสม่ำเสมอทุกปี เพื่อ “บูชาครูช่างที่ล่วงลับไปแล้ว หรือครูช่างในทางเทพ เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและกำลังใจในการทำงานศิลปะ” และ 4) สร้างสรรค์ผลงานศิลปะเพื่อประโยชน์ต่อสังคม สอดแทรกในกระบวนการเรียนการสอนในลักษณะการสอนให้นักศึกษารู้ว่า “การทำงานศิลปะไม่ใช่เรื่อง

เฉพาะปัจเจกชน แต่ต้องเพื่อสังคม หรือสาธารณชน”

2. วิทยาลัยเพาะช่าง การศึกษาประวัติการก่อกำเนิดสายวิชาชีพศิลปกรรม ก่อให้เกิดภาพสะท้อนการประพฤติปฏิบัติจากประวัติการก่อกำเนิด ดังนี้ 1) ปลูกฝังจิตสำนึกให้ภาคภูมิใจในสถาบัน ส่งผลต่อการเสริมสร้างพลังทางจิตใจให้มีความมุ่งมั่น ตั้งใจ ฝึกฝนและพัฒนาตนเอง ให้เติบโตทางด้านทักษะช่าง เหมือนการบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์ ดังที่ผู้บริหารในระดับสูง ได้กล่าวในกิจกรรมปฐมนิเทศนักศึกษา เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ. 2551 “ให้นักศึกษาทุกคนมีความภาคภูมิใจในสถาบันฯและสาขาที่เรียนเพียงแต่ขอให้ทุกคนมีความตั้งใจ มีความมุ่งมั่น ก็จะทำให้สามารถประสบความสำเร็จได้ในทุกสาขาที่เรียน” 2) ส่งเสริมให้ตระหนักและเห็นคุณค่าของศิลปะฝีมือการช่าง อันนำไปสู่แนวทางในการอนุรักษ์ และสืบสานศิลปะฝีมือการช่างของไทยให้คงไว้เช่นเดิม 3) เป็นเครื่องเตือนสติ ให้มีความขยัน มุ่งมั่นในการฝึกปรือทักษะฝีมือการช่างให้เกิดความชำนาญ เปรียบเสมือนความเข้มข้นของเลือด และ 4) การนำความรู้ทางศิลปะฝีมือการช่างไปประกอบเลี้ยงชีพที่สุจริต

การสะท้อนหลักจริยธรรม: นำทางสู่การประพฤติปฏิบัติ ผู้บริหารในระดับกลาง ได้กล่าวถึงหลักการที่ส่งเสริมการประพฤติปฏิบัติเชิงจริยธรรมของนักศึกษาในวันปฐมนิเทศนักศึกษาวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ. 2551 ณ หอประชุมจุฬาราช ว่า 1) “การใช้สติปัญญานำพาความคิด” หากบุคคลแต่ละคนสามารถใช้สติปัญญาในการคิดไตร่ตรองหาเหตุผล ย่อมทำให้เกิดความเข้าใจ และแก้ปัญหาต่างๆ ได้สำเร็จลุล่วง ประกอบด้วยการใช้สติปัญญาในการคิด “การวางแผนสิ่งที่ดีมีความคิดสร้างสรรค์และมองหาโอกาสในทางที่จะสร้างสรรค์ความคิดและคิดแต่ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเอง สังคม และประเทศชาติ” 2) “การสร้าง ความเชื่อมั่นในตนเอง” เป็นการสร้างเจตคติ ความศรัทธา เชื่อมั่นในความสำคัญของสายวิชาชีพ และคุณค่าในตนเอง ดังข้อมูลจากการสัมภาษณ์ศิษย์เก่า ได้กล่าวว่า “การสร้างสรรค์เจตคติทางวิชาชีพจะทำให้

เกิดความภูมิใจ ไม่คิดว่าตนเองมีปมด้อยที่จบมาจากสถาบันแห่งนี้” 3) “มีความรับผิดชอบ” เป็นการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความขยันหมั่นเพียร ละเอียดรอบคอบยอมรับผลการกระทำ 4) “มีความสุภาพอ่อนน้อม” ความสุภาพเรียบร้อยทั้งกาย และวาจา 5) “รู้จักการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อต่อบุคคลอื่น” มีน้ำใจ ช่วยเหลือ แบ่งปันต่อบุคคลอื่น 6) “การกล้าแสดงออก” ทั้งในแง่ของการพูด การคิด และการกระทำให้อีกต้องตามระเบียบ แบบแผน บรรทัดฐาน ของสังคม และ 7) “การใช้ช้อย่างประหยัด” เป็นหลักปฏิบัติที่อาจารย์และนักศึกษาให้ความสำคัญเหมือนกัน

ความขังคั่นย่นย่นได้ด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในการสังเกตพฤติกรรม การปฏิบัติงานของนักศึกษา รวมทั้งการสัมภาษณ์อาจารย์และนักศึกษา “...การใช้คืนในการขึ้นรูปงานนั้นมีส่วนของเศษดินที่เหลือๆ อาจารย์สอนให้เก็บใส่ถุงไว้คราวหน้าก็นำมาปั้นและนำกลับมาใช้ใหม่ได้...” หรือบางครั้งอาจารย์สอนโดยการอธิบายขั้นตอนการปฏิบัติงานประกอบการสาธิตพร้อมทั้งสอดแทรกหลักการประพฤติปฏิบัติ เช่น การประหยัด ให้แก่นักศึกษาเสมอ “...อย่างกระดาษที่นักศึกษาตัดเป็นแบบในการทำกระเป๋าสอนตั้งแต่วิธีการวางกระดาษอย่างไรไม่ให้ลื่นเปื้อน ไม่ให้เหลือช่องว่างไว้เยอะแยะให้ข้างคั่นตายแบบนี้...” สอดคล้องกับแนวคิดที่ประภาศรี (2550, หน้า 69) กล่าวไว้ว่า การประหยัดเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกิจวัตรประจำวันของบุคคลเริ่มด้วยการใช้สิ่งทั้งหลาย อาทิ ทรัพย์สินเงินทอง วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ อย่างพอเหมาะพอควร ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ไม่ให้มีส่วนเกินเหลือทิ้ง รู้จักยับยั้งความต้องการให้อยู่ในกรอบและขอบเขต ไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย

กระบวนการเรียนการสอนลูกหลานชาวศิลป์

กระบวนการเรียนการสอนลูกหลานชาวศิลป์ในมุมมองของผู้บริหาร อาจารย์ นักศึกษา และศิษย์เก่า ที่ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ โดย

ใช้วิธีการประมวลความคิดเห็นด้วยเทคนิคสามเส้า (triangulation) แบบต่างแหล่งข้อมูล (triangulation of sources) ต่างช่วงระยะเวลา (time triangulation) รวมถึงทำการ crosscheck ข้อมูล และกลั่นกรองเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนการสอน ดังรายละเอียดในตารางที่ 2

1. สภาพแวดล้อมและบรรยากาศในการเรียนการสอน บรรยากาศที่มีส่วนสนับสนุน และพัฒนาการประพฤติปฏิบัติ ดังนี้

1.1 ความอบอุ่น ความเข้าใจ เป็นมิตร ชี้แนะ และแนะนำ ทำให้ให้นักศึกษามีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ สนใจและตั้งใจเรียน จากการสังเกตการณ์และสัมภาษณ์ยืนยันถึงลักษณะบรรยากาศดังที่ผู้บริหารในระดับกลาง กล่าวว่า “การเรียนการสอนศิลปะ ณะที่สอนเราก็จะผูกพันกับนักศึกษาโดยอัตโนมัติ เพราะวิธีการสอนเป็นรายบุคคล โดยอาจารย์จะวิจารณ์และให้คำแนะนำ” สอดคล้องกับอาจารย์และศิษย์ได้กล่าวว่า “บรรยากาศการเรียนมีความผูกพัน คล้ายๆ กับว่าเป็นตักศิลา คำว่าตักศิลาหมายความว่า ครูกับศิษย์มีความผูกพันมีความใกล้ชิดกันมาก” นอกจากนี้ยังสัมพันธ์กับความเห็นของศิษย์เก่าและนักศึกษาที่กล่าวถึงบรรยากาศการเรียนการสอน ว่า “บรรยากาศการเรียนการสอน พวกเราชอบอาจารย์ที่มีความสนิทกับเด็ก คล้ายๆ กับรุ่นพี่ ช่วยสร้างความเป็นกันเองทำให้พวกเราสนิทสนม ไว้เนื้อเชื่อใจ”

1.2 การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สร้างความผูกพัน เอื้ออาทร ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังที่อาจารย์กล่าวว่า “อาจารย์ทุกคนมีส่วนในการช่วยเตือนแนะนำอยู่ตลอดเวลา” หรือในระหว่างนักศึกษาด้วยกันมีบรรยากาศของการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังที่นักศึกษากล่าวว่า “เพื่อนๆ ในห้องจะไม่ทิ้งกัน ทุกคนในกลุ่มจะช่วยเหลือกัน” รวมทั้งสังเกตกิจกรรมการเรียนการสอนของนักศึกษานอกสถานที่ พบเห็นการช่วยเหลือกันในกลุ่มของนักศึกษา เช่น การช่วยเก็บกวาดบริเวณ และสถานที่ที่ไว้วาดรูป หรือการแบ่งปันวัสดุอุปกรณ์

ตารางที่ 2 กระบวนการเรียนการสอนลูกหลานชาวศิลป์

ประเด็น	ผู้บริหาร	อาจารย์	นักศึกษา	ศิษย์เก่า
สภาพแวดล้อมและบรรยากาศในการเรียนการสอน				
ความอบอุ่น	-การเรียนการสอนมีความผูกพัน	-บรรยากาศมีความผูกพันกับนักศึกษา	-อาจารย์คล้ายรุ่นพี่	-บรรยากาศคล้ายดัดศิลา
	-สอนเป็นรายบุคคล	-สอนเป็นรายบุคคล	-สร้างความเป็นกันเอง	-ชอบอาจารย์ให้ความสนิทสนมกับเด็ก
	-อาจารย์วิจารณ์ให้คำแนะนำ	-อาจารย์วิจารณ์ให้คำแนะนำ	-ให้ความสนิทสนมไว้เนื้อเชื่อใจ	
การช่วยเหลือ		-อาจารย์ให้การช่วยเหลือแนะนำ	-เพื่อนไม่ทิ้งกัน	-รุ่นพี่ รุ่นน้องดีมาก
			-ทุกคนช่วยเหลือกัน	-ดึงกันไปทำงาน
			-ช่วยกันทั้งคิดและทำ	
วินัยในตนเอง		-พูดคุยกำหนดกติกา	-บทบาทหน้าที่ของตนเอง	
		-มีมาตรการ	คือเรียน	
		-กำหนดการส่งงาน	-ต้องทำตามบทบาท	
		-มีการลงโทษและกดดัน	หน้าที่	
กิจกรรมการเรียนรู้	-สอนเด็กต้องมีวิธีการแตกต่างกัน	-การเรียนรู้ศิลปะมีแนวทางหลากหลาย	-ชอบให้อาจารย์เดินดูงานนักศึกษา	
		-แนะนำให้ฝึกฝน	-อาจารย์ช่วยชี้ทางสว่างให้	
การวัดและประเมินผล		-การกำหนดหลักเกณฑ์ว่ามาสายกี่ครั้ง	-สถานที่ราชการ มีระเบียบ	
		-การลงโทษ	-ที่นี่ ต้องเรียบร้อย	
			สี่เประ ไม่เกี้ยว ดอน	
			ทำงานมีชุดเปลี่ยน	

1.3 การสร้างความมีวินัยในตนเอง โดยกฎเกณฑ์กติกา เงื่อนไข ซึ่งอาจารย์ได้กล่าวถึงกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ว่า “มีการพูดคุยกติกา ก่อนเริ่มการเรียนการสอนว่า มีมาตรการอย่างไรบ้าง อย่างการกำหนดส่งงานให้ส่งตามวัน เวลาที่กำหนดไว้ทุกครั้ง มาตรการเหล่านี้ช่วยทำให้นักศึกษามีความกระตือรือร้นมากขึ้น” หรือในบางครั้งอาจารย์มีการใช้หลักจิตวิทยาเข้ามาช่วยในการพัฒนาการประพฤติปฏิบัติของนักศึกษา เพราะพฤติกรรมของนักศึกษามีความแตกต่างกัน เช่น “ถ้านักศึกษาคนไหนขี้เกียจคล้ายๆ กับลงโทษ โดยการกดดัน เช่น สมมติอาจารย์สั่งให้เขียนลาย เพื่อนๆ เขียน 20 ตัว ก็จะทำให้นักศึกษา

คนที่ขี้เกียจเขียนเพิ่มเป็น 40 ตัว หรือถ้านักศึกษาบางคนเขียนได้ ก็จะใช้หลักการเสริมแรงด้วยการชม”

2. หมวดวิชา/รายวิชา ลักษณะโครงสร้างของหลักสูตรสายวิชาชีพศิลปกรรม พบว่า มีเนื้อหาในหมวดวิชาและบางรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับการปลูกจิตสำนึกการประพฤติปฏิบัติของนักศึกษา มีการแทรกหัวข้อคุณธรรม จริยธรรม ในเนื้อหา ไว้ในวิชาต่างๆ ในหมวดวิชาศึกษาทั่วไป และการประยุกต์หลักการประพฤติปฏิบัติ ส่วนหมวดวิชาและรายวิชาเฉพาะของหลักสูตรสายวิชาชีพศิลปกรรม พบว่า มีการบูรณาการหลักการประพฤติปฏิบัติ ทั้งในกลุ่มพื้นฐานวิชาชีพ กลุ่มวิชาชีพเฉพาะ และหมวดวิชาเลือกเสรี มี

การสอดแทรกในกิจกรรมการเรียนการสอน อาทิ วิชา ปัญหาศิลปะ จากการสัมภาษณ์อาจารย์ พบว่า ส่วนของเนื้อหาวิชาได้ใช้การบูรณาการเนื้อหาวิชาเข้ากับหลักการประพจน์ปฏิบัติในชีวิต หยิบยกประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง มาร่วมกันวิพากษ์ และสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ เพื่อสะท้อนให้เห็นภาพของแง่มุม และแง่คิดต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ชีวิต และจากการสังเกต พบว่า นอกจากเทคนิคการวาดภาพสีน้ำที่อาจารย์สอนแล้ว สิ่งหนึ่งที่อาจารย์สอนควบคู่เสมอทุกครั้งที้ออกนอกสถานที่ ดังการสะท้อนของอาจารย์ที่ว่า “การสอนให้พวกเขาทุกคนต้องมีสัมมาคารวะต่อสถานที่ และชาวบ้าน”

3. กิจกรรมการเรียนรู้ นอกจากจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาชีพอัตโนมัติแล้ว สิ่งที่อาจารย์สอนควบคู่กันไปด้วย คือ การประพจน์ปฏิบัติของนักศึกษา ดังที่อาจารย์กล่าวว่า “ศิลปะเป็นงานชนิดหนึ่งที่ต้องมีระเบียบ วินัย มีการค้นคว้า ทดลอง กลั่นกรอง วิเคราะห์ สังเคราะห์ อยู่ตลอดเวลา เหมือนการสะสมวิธีการ สะสมประสบการณ์” โดยการสอดแทรกหลักการประพจน์ปฏิบัติต่างๆ ดังนี้

1) วิเคราะห์ความแตกต่างเฉพาะตัวของนักศึกษา โดยยึดถือตัวนักศึกษาเป็นโจทย์ในการวิเคราะห์ ดังที่ผู้บริหารระดับกลาง กล่าวว่า “การสอนเด็ก 40 คน ต้องมีวิธีการสอนที่แตกต่างกัน 40 วิธี” เหมือนการฝึกให้นักศึกษามีความมานะพยายามในการศึกษาค้นคว้า ฝึกฝนทักษะเพื่อค้นหาเอกลักษณ์ที่แท้จริงของตนเอง เพราะการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไม่ใช่การลอกเลียนแบบผลงานผู้อื่น แต่ต้องเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ ทักษะ และนำไปสู่การพัฒนาเป็นแบบแผนที่แท้จริงของตนเอง

2) การใช้รูปแบบการสอนแบบ **team teaching** ในรายวิชาที่เน้นการปฏิบัติ ซึ่งลักษณะการสอนแบบนี้ อาจารย์ ได้กล่าวว่า “มีผลต่อการเรียนของนักศึกษาถ้าเกิดสอนคนเดียวที่สอนคัดค้านักศึกษาก็มีหนึ่งเดียว การเรียนศิลปะควรมีแนวที่หลากหลาย

นักศึกษา 20 คน ควรทำงานศิลปะที่แตกต่างกันออกไป ไม่ใช่ทำงานคล้ายคลึงกันหมด จำเป็นต้องมีสไตล์หรือลักษณะที่เป็นตัวตนของแต่ละคน ถ้าเกิดใช้อาจารย์คนเดียวสอน จะได้แง่มุมเดียว” รูปแบบการสอนแบบ **team teaching** ยังช่วยให้เกิดบรรยากาศของความอบอุ่น และการดูแลนักศึกษาอย่างทั่วถึง ซึ่งจากการสังเกตด้วยการไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในสถานการณ์ (*non-participant observation*) เพื่อรวบรวมสิ่งที่เห็น และได้ยิน รวมถึงตรวจสอบข้อมูลกับอาจารย์ และนักศึกษา (*crosscheck*) พบว่า ระหว่างที่นักศึกษาปฏิบัติงานในห้องปฏิบัติงาน อาจารย์ทุกคนจะเดินดูพร้อมทั้งให้คำแนะนำ ซึ่งแนะนำอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา ซึ่งอาจารย์เห็นว่า “ในการเรียนการสอนอาจารย์แต่ละคนจะเป็นผู้ให้คำแนะนำ เช่น แนะนำให้ฝึกฝนเพิ่มเติม ให้พัฒนากระบวนการคิดโดยอ่านหนังสือ หรือศึกษาแหล่งข้อมูลต่างๆ แต่ไม่ใช่การชี้แนะให้กระทำตามอาจารย์” เมื่อสอบถามทัศนะของนักศึกษาต่างมีความรู้สึก ว่า “ชอบให้อาจารย์เป็นกันเองกับนักศึกษา อยู่กับนักศึกษา เดินดูงานบ้าง เวลาคิดไม่ออก มีคนแปดด้าน อาจารย์จะได้ช่วยชี้ทางสว่างให้”

3) เน้นการเรียนรู้โดยนักศึกษาเป็นผู้ลงกระทำ หรือปฏิบัติการด้วยตนเอง (*learning by doing*) ในห้องปฏิบัติการ ห้องเรียน หรือภายในสภาพแวดล้อมของสถาบัน และการเรียนรู้นอกสถานที่

4. การวัดและประเมินผล มีวิธีการต่างๆ ดังนี้

1) **ประเมินการเข้าชั้นเรียน** ของนักศึกษา พร้อมทั้งชี้แจงให้นักศึกษาทราบ ดังที่อาจารย์ให้ข้อมูลว่า “นักศึกษาขาดการเข้าชั้นเรียน หรือขาดการส่งงานเกินกว่า 3 ครั้ง ไม่มีสิทธิ์ทำงานในปลายภาคการศึกษา และผลการเรียนจะเป็น F” และจากการที่ผู้วิจัยมีส่วนร่วมในการสังเกตกิจกรรมการเรียนการสอนพบว่า อาจารย์ได้มีการชี้แจงระเบียบการวัดผลและประเมินผล ดังนี้ ❶ ประเมินผลจากการเข้าชั้นเรียนตามกำหนดเวลาในตารางสอน ซึ่งนักศึกษาจะขาดได้ไม่เกิน 3 ครั้ง พร้อมใบลา ❷ แต่งกายให้ถูกต้องตามระเบียบของสถาบันฯ และ ❸ งานที่มอบหมายในแต่ละครั้ง

เสมือนการปลูกฝังความรับผิดชอบต่องานหน้าที่ ดังคำกล่าวของอาจารย์ว่า “ในส่วนของ การปลูกฝังระเบียบวินัยให้กับนักศึกษา ก่อนข้างเข้มนั้นในเรื่องนี้ เพื่อให้ปฏิบัติจนเกิดความเคยชินเป็นนิสัย โดยกำหนดหลักเกณฑ์ว่า มาสายกี่ครั้ง ถ้ามาสายจะได้ รับการลงโทษ ไม่ว่าจะเป็นการดักเตือน หักคะแนน หรือขาดได้กี่ครั้ง ก็จะหมดสิทธิ์ หรือตกในรายวิชานั้นๆ” ซึ่งนักศึกษายอมรับว่ากฎระเบียบขององค์กร เมื่อบุคคลแต่ละคนเข้ามาอยู่ในองค์กรควรยึดถือกฎเกณฑ์และปฏิบัติร่วมกันให้เกิดความเคยชิน ดังที่ นักศึกษากล่าวว่า “เรื่องของระเบียบวินัย ตามสถานที่ราชการ มีระเบียบเยอะ เช่น ทรงผม การแต่งกาย บางคนอาจไม่คุ้นเคย การแต่งตัวเรียบร้อย แต่ที่นี่ผมใส่ ต้องเรียบร้อย บางคนที่ว่าใส่ไม่ได้เดี๋ยวสัปดาห์ ผมว่าไม่เกี่ยว ตอนทำงานมีชุดเปลี่ยน” นอกจากนี้ นักศึกษายังกล่าวว่าในการสอน อาจารย์จะเน้นย้ำ เรื่องการแต่งกายว่า “การเรียนศิลปะไม่จำเป็นต้องแต่งตัวเหมือนศิลปิน อาจารย์พูดว่าไม่จำเป็นหรอกผมสั้น ยาว ไม่ได้ใช้ผมยาว”

เช่นเดียวกับมุมมองของผู้ปกครองที่มอง ระเบียบของสถาบันไม่ควรปล่อยปละละเลย เพราะ แสดงถึงภาพลักษณ์ของสถาบันการศึกษานั้นๆ ดังคำ กล่าวไว้ว่า “บางคนแต่งตัว...บางคนใส่สั้น ไม่สั้นเปล่า ต้องແຫ້ງข้าง ไม่งั้นเดินลำบาก ใส่รองเท้าแตะผูกไท พับแขน เป็นภาพที่ออกมา ต้องแก้ภาพลักษณ์ให้ได้ เพราะคนอื่นเห็นศิลปินเหมือนอะไรไม่รู้ ความหมิ่น ไม่ได้ทำให้มีความคิดสร้างสรรค์ขึ้นมาเลย กลับไป บั่นทอนคุณค่าอีก” ผู้ปกครองยังได้เน้นย้ำว่า “เราต้อง ทำตัวเหมือนสินค้าที่เขาอยากซื้อ ต้องสมบูรณ์แบบ รูปแบบที่ดี ไม่ใช่...อย่างนี้ ไม่มีใครอยากได้ ต้องมา จากข้างในของเขาเอง”

2) ประเมินความก้าวหน้าในผลงานของนัก ศึกษา ตามที่อาจารย์สะท้อนภาพให้เห็นว่า “นักศึกษา ต้องนำเสนอผลงานภาพรวม เพื่อรับฟังแนวคิดและ พัฒนาการของผลงาน ซึ่งอาจารย์จะให้คำแนะนำ และเสนอแนะงานชิ้นที่หนึ่งเป็นรูปแบบนี้ มีข้อ

บกพร่อง จุดเด่น จุดด้อยอะไรบ้าง เพื่อที่นักศึกษาจะ ได้พัฒนางานชิ้นที่สอง และชิ้นต่อไป ตามลำดับ” การประเมินดังกล่าวทำให้นักศึกษามีความขยัน กระตือรือร้นศึกษาหาความรู้ มีความพยายามฝึกฝน ทดลอง ทักษะฝีมือ อย่างสม่ำเสมอ

ภาพรวมของกระบวนการเรียนการสอนในสาย วิชาชีพศิลปกรรมเพื่อปลูกจิตสำนึกการประพฤติปฏิบัติ เจริญจริยธรรมของนักศึกษา ดังรายละเอียดในภาพที่ 3

เส้นทางแห่งรากฐานวิชาชีพศิลปกรรม

สายวิชาการและสายเทคโนโลยีหรือปฏิบัติการ หรือช่าง มีรากฐาน ปรัชญา ที่เหมือนหรือคล้ายคลึง กัน คือ บริบททางกายภาพ อาทิ บรรยากาศ สภาพ แวดล้อม และบริบททางสังคม อาทิ อาจารย์ กลุ่ม เพื่อน หลักสูตร กิจกรรมการเรียนรู้ การวัดผลและ ประเมินผล เป็นต้น ซึ่งมีส่วนสำคัญในการหล่อ หลอมการประพฤติปฏิบัติที่ดีงามให้กับนักศึกษา สาย วิชาชีพศิลปกรรม มุ่งเน้นการถ่ายทอดอารมณ์ ความ คิด ความรู้ ความสามารถ สติปัญญา และทักษะ บวก กับความพากเพียรพยายามของแต่ละบุคคล เพื่อ ประโยชน์ในการจรจองสังคมให้ดีขึ้นตามคุณค่า ความงามของงานศิลป์

ในส่วนที่ต่างกันคือ จุดกำเนิดและจุดเน้น มี ภาพที่สะท้อนคือ ความแตกต่างในเชิงคุณลักษณะ ของนักศึกษา ที่มีการเน้นด้านวิชาการ มีจุดแข็งหรือ ลักษณะเด่นในเชิงทฤษฎี นำไปสู่การสานต่อหรือ ต่อขยายทางด้านทักษะการคิด วิเคราะห์ ถ่ายทอดด้วย กระบวนการสร้างสรรค์ และการนำเสนอผลงาน ซึ่ง คุณลักษณะดังกล่าว ได้บ่งบอกและสะท้อนให้เห็น ภาพของการประพฤติปฏิบัติ อาทิ ความรับผิดชอบ ขยันหมั่นเพียร ความมีวินัยในตนเองในการศึกษา ค้นคว้า หาความรู้ ทุ่มหาความรู้ความสามารถในการ ฝึกฝนประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง และการเน้นให้ นักศึกษาได้สื่อสารและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นต้น ส่วนที่เน้นด้านเทคโนโลยีหรือปฏิบัติการมีจุดแข็ง หรือลักษณะเด่นด้านทักษะงานฝีมือ สะท้อนให้เห็น

1. ควรเน้นที่ตัวนักศึกษาให้สามารถจัดการกับปัญหาและพัฒนาคุณลักษณะการประพฤติปฏิบัติที่พึงประสงค์ให้กับตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

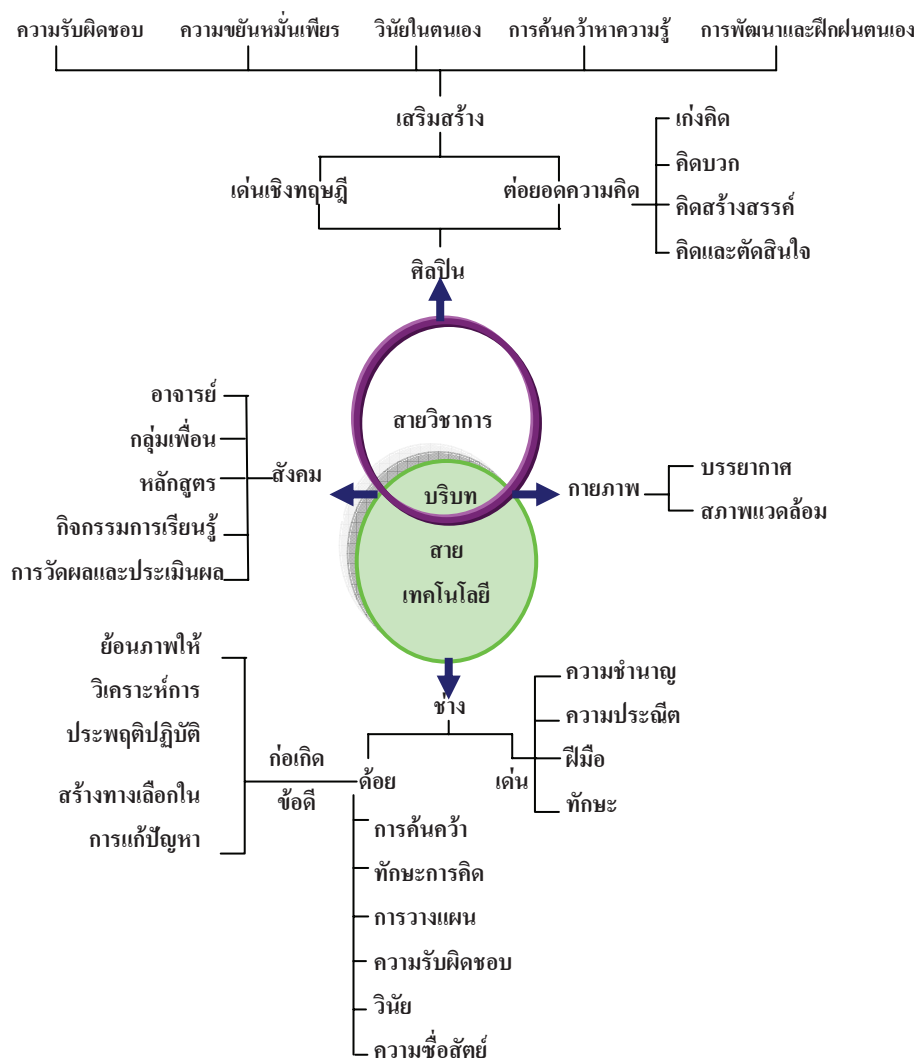
2. สืบสาน อนุรักษ์ และพัฒนางานศิลปะไทย ซึ่งเป็นหน้าที่หนึ่งของสถาบันอุดมศึกษาคือการอนุรักษ์ และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของชาติ ควบคู่กับแนวทางของศิลปะสมัยใหม่

3. ควรปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกความรัก ห่วงเห่น ต่อคุณค่าของภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษสร้างสมมาในฐานะที่นักศึกษาเป็นพลเมืองคนหนึ่งของ

ประเทศชาติ ที่สามารถตอบแทนบุญคุณแผ่นดินได้

4. ผลักดันให้นักศึกษาเรียนรู้แนวคิดและความรู้เกี่ยวกับศิลปะทั้งสองแนวทางคือ “เก่า” เป็นการศึกษาเกี่ยวกับศิลปะประจำชาติ เน้นทางด้านฝีมือและทักษะ และ “ใหม่” ศิลปะสมัยใหม่ตามกระแสของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

5. เสริมสร้างการพัฒนาความเชื่อมั่น รักและศรัทธาต่อกฎเกณฑ์ แบบแผน และ แบบอย่างของศิลปกรรมในแขนงงานช่างของไทยให้สืบสานต่อไป

ภาพที่ 4 ความเหมือน-ความต่าง สายวิชาชีพศิลปกรรม

อย่างไรก็ตาม จุดกำเนิด รากฐาน แนวคิด และ จุดมุ่งหมายของสายวิชาชีพศิลปกรรมของมหาวิทยาลัย ศิลปากร และวิทยาลัยเพาะช่าง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ แสดงให้เห็นความแตกต่างของแนวทางการประพฤติดิปฏิบัติของนักศึกษาระดับอุดมศึกษา สายวิชาชีพศิลปกรรม แยกเป็น 2 แนวทาง ตามธรรมชาติและที่มาของแต่ละสาย คือ

แนวทางที่ 1 เน้นวิชาการ

จากผลการศึกษา พบว่า การเน้นทางด้านวิชาการ นักศึกษาจะมีจุดแข็งหรือลักษณะเด่นในเชิงทฤษฎี ผู้วิจัยจึงเสนอแนะให้สถาบันอุดมศึกษาที่มีปรัชญา และวิสัยทัศน์ที่มุ่งเน้นด้านวิชาการดังนี้

1. ใช้จุดแข็งหรือลักษณะเด่นเชิงทฤษฎีเป็นฐานความคิด นำไปสู่การสานต่อหรือต่อยอดทางด้านทักษะการคิด วิเคราะห์

2. ถ่ายทอดด้วยกระบวนการสร้างสรรค์

3. การนำเสนอผลงาน สะท้อนให้เห็นภาพของการประพฤติดิปฏิบัติของนักศึกษา อาทิ ความรับผิดชอบ ความขยันหมั่นเพียร ความมีวินัยในตนเอง การศึกษาค้นคว้าหาความรู้ และทุ่มเทความรู้ความสามารถในการฝึกฝนประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง การเน้นให้นักศึกษาได้สื่อสารและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเป็นต้น

4. การเติมเต็มจุดอ่อนและเสริมสร้างจุดแข็งลักษณะที่เป็นจุดอ่อนคือ งานศิลปะที่ต้องอาศัยทักษะฝีมือ และความชำนาญการในงานช่าง สามารถเติมเต็มหรือพัฒนาได้ โดยการกระตุ้นให้มีความสมดุลทั้งทางด้านทักษะฝีมือ และความคิด เป็นการช่วยให้นักศึกษาตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญของสังคมไทยให้คงอยู่

5. การเติมเต็มจุดอ่อนทางด้านทักษะ ฝีมือ และสร้างเสริมจุดแข็ง เกี่ยวกับกระบวนการคิดวิเคราะห์ของสายวิชาชีพศิลปกรรมที่เน้นทางด้านวิชาการ กิจกรรมการเรียนการสอนเป็นหัวใจสำคัญ บทบาทหลักจึงอยู่ที่อาจารย์จะต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีการ และการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่นักศึกษา

เพื่อเอื้อต่อความสมดุลของเส้นทางศิลปะทั้งทางด้านทักษะ ฝีมือ และความคิดสร้างสรรค์หรือศิลปะสมัยใหม่

แนวทางที่ 2 เน้นทางด้านเทคโนโลยีหรือปฏิบัติการหรือช่าง

คุณลักษณะของนักศึกษาที่เน้นทางด้านเทคโนโลยีหรือปฏิบัติการมีจุดแข็งหรือลักษณะเด่นในด้านทักษะงานฝีมือ สะท้อนให้เห็นจุดอ่อนที่แอบแฝงมากับการประพฤติดิปฏิบัติของนักศึกษาที่มีความสามารถในทักษะปฏิบัติการ ข้อเสนอแนะสำหรับสถาบันที่เน้นทางด้านเทคโนโลยี ดังนี้

1. การเติมเต็มจุดอ่อนและเสริมสร้างจุดแข็งสามารถเติมเต็มได้ด้วยบทบาทของอาจารย์ที่ใช้กระบวนการเรียนการสอนช่วยกระตุ้น ผลักดัน ให้นักศึกษามีความอยากรู้อยากเห็นมากขึ้น

1.1 กิจกรรมการเรียนรู้ในห้องเรียนที่เน้นกระบวนการคิด มากกว่าการบอกให้นักศึกษาทำตาม

1.2 กิจกรรมที่ช่วยเปิดหู เปิดตา ให้นักศึกษามีแนวคิดที่กว้างไกลมากขึ้น อาทิ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียน

1.3 ให้นักศึกษาคิดและย้อนกลับมามองตนเองเพื่อปรับปรุง แก้ไข และพัฒนาตนเอง ต่อไป ภายใต้อาจารย์ให้คำแนะนำและชี้แนะจากอาจารย์

1.4 จัดกิจกรรมที่เน้นให้นักศึกษาต้องเป็นผู้ที่พัฒนาการแสวงหาความรู้ คิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ และประยุกต์ใช้ด้วยตนเอง มีอาจารย์ และดำรงเป็นเพียงผู้ชี้แนะ ซึ่งแนวทางเหล่านี้เป็นการสร้างเสริมการประพฤติดิปฏิบัติทางอ้อมให้แก่นักศึกษา ด้วยการผลักดันให้เกิดความรับผิดชอบในตนเองมากขึ้น

2. การแก้ไขจุดอ่อนเกี่ยวกับการศึกษาค้นคว้าแสวงหาความรู้ และทักษะกระบวนการคิด อาจารย์ต้องร่วมมือกันปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจากการเป็นผู้บอกสั่งให้กระทำตามมาเป็นผู้ชี้แนะและจัดประสบการณ์ที่หลากหลาย เพื่อกระตุ้น ผลักดัน และช่วยให้นักศึกษาค้นหาความรู้และปฏิบัติด้วยตนเอง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

จากการศึกษาด้วยการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งก่อให้เกิดองค์รวมของคำถามวิจัย ผู้วิจัยขอเสนอแนะการศึกษาต่อไป ดังนี้

1. ควรมีการวิจัยเพื่อถอดบทเรียนต้นแบบของบุคคลในสายวิชาชีพศิลปกรรมที่เป็นแบบอย่างที่ดีอาทิ นักศึกษา อาจารย์ ศิษย์เก่า ศิลปิน และผู้ประกอบการ เป็นต้น เพื่อสะท้อนภาพและกระตุ้นให้นักศึกษาได้นำแนวคิด และวิธีการปฏิบัติเป็นบรรทัดฐาน เพื่อเป็นแนวทางในการนำไปประยุกต์ใช้กับตนเองต่อไป

2. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยเน้นการมีส่วนร่วมของพ่อ แม่ ผู้ปกครอง นักศึกษา อาจารย์ ศิษย์เก่าและผู้ประกอบการเป็นเจ้าของงานวิจัยร่วมกัน และมีส่วนร่วมกันศึกษาปัญหา

3. ควรทำวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์กับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาระดับอุดมศึกษา สายวิชาชีพศิลปกรรม ในประเด็นที่เกี่ยวกับการตระหนักรู้ในอารมณ์ของตนเอง การบริหารจัดการอารมณ์ของตนเอง การจูงใจตนเอง และการรับรู้อารมณ์ของผู้อื่น ทั้งนี้เพราะนักศึกษาสายวิชาชีพศิลปกรรม มักชอบทำตามใจตนเอง และมักกล่าวอ้างว่าไม่มีอารมณ์ ทำงานไม่ได้ ซึ่งข้อค้นพบจากการศึกษาจะสามารถช่วยอธิบายข้อเท็จจริงคืออะไร และจะช่วยสร้างแนวทางในแก้ไขการประพฤติปฏิบัติของนักศึกษาต่อไปได้

เอกสารอ้างอิง

กัจจกร สุนพงษ์ศรี. (2541). *วรรณศิลป์*. กรุงเทพฯ: ศิลปวิทยา.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2541). “บทบาทวัยรุ่นหนุ่มสาวกับความคาดหวังเพื่อสังคม”. *ข่าว คือ บัณฑิต: หลอมแนวคิดคนรุ่นใหม่สู่สภาวะปัญญาชนแห่งยุค*. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์.

_____. (2542). *คลื่นลูกที่ 5 ปรากฏสังคม: สังคมไทยที่พึงประสงค์ในศตวรรษที่ 21*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ชัยเชษฐ์มิตติ.

เขียน ยิ้มศิริ. (2520). *ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี*. กรุงเทพฯ: แผนกบริการนักศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ.

นอม ปัทสาดาน. (2550). วิกฤตด้านคน: ศิลปกรรมความทุกข์แห่งชาติ. *มติชนสุดสัปดาห์* (19-25 ตุลาคม 2550), 69–70.

ประภาศรี สีหอำไพ. (2550). *พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประยูร อุตุชาละ. (ม.ป.ป). *ศิษย์มีครู ครูมีศิษย์*. ม.ป.ท. ปรีชา ริโยธา. (2546). *การพัฒนางานส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นโดยใช้โครงการพัฒนาจิต ในโรงเรียนบ้านแฝกโนนสำราญ สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเขียงยืน จังหวัดมหาสารคาม* (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.

ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และ สุภาพ จัตุราภรณ์. (2553). *การออกแบบการวิจัย* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ระพี สาคริก. (2549). *สังคมของการดำรงชีวิต*. กรุงเทพฯ: ปาเจรา.

วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ. (2542). *ศิลปะกับชีวิต*. กรุงเทพฯ: ดันอ้อ.

_____. (2549). *ศิลปะน่ารู้ในสองศตวรรษ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.

วิวัฒน์ ตั้งเจริญ. (2540). *ศิลปะพินิจ*. กรุงเทพฯ: เลิฟ แอนด์ ลิฟ เพรส.

_____. (2548). *ศิลปะและสังคม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สันติศิริการพิมพ์.

_____. (2549). “จรรยาบรรณของศิลปิน” *ศิลปวิจารณ์* หนึ่ง. กรุงเทพฯ: อีแอนด์ไอคิว.

Ingersoll, G. R. (2007). *Art and morality*. Retrieved from <http://www.infidels.org>, August 11, 2007.

TRANSLATED THAI

REFERENCES

- Chareonwongsak, K. (1998). "Roles of teenagers and expectations for society." *I'm a graduate: Combining young generations' ideas to knowledgeable people era*. Bangkok: Rungsilp. [in Thai]
- _____. (1999). *The fifth wave philosopher of society: The expected Thai society in 21st century*. Bangkok: Sussess Media. [in Thai]
- Leesuwan, V. (2006). *Knowledgeable art in two centuries* (2nd ed.). Bangkok: Nanmeebooks Publication. [in Thai]
- _____. (1999). *Art and life*. Bangkok: Tonor. [in Thai]
- Patatstan, N. (2007). Bhikku Sandan Ka: The fine arts are national distress. *Matichon*. October 19–25, 2007), 69–70. [in Thai]
- RiyoTha, P. (2003). *Development of moral promotion by moral projects of secondary school students, Bann Fag None Samran School, Chiang Yuen Office of Basic Education, Mahasarakham* (Unpublished master's thesis). Mahasarakham University, Mahasarakham. [in Thai]
- Sagrik, R. (2006). *Truths of living*. Bangkok: Pajera. [in Thai]
- Siha-Umphai, P. (2007). *Religious and ethical foundations of educatio* (4th ed.). Bangkok: Chulalongkorn University. [in Thai]
- Soonpongsri, K. (1998). *Visual arts*. Bangkok: Sipprapa. [in Thai]
- Tangcharoen, W. (1997). *Visual arts*. Bangkok: Love and Live Press. [in Thai]
- _____. (2005). *Arts and society*. Bangkok: Santisirikanpim Printing House. [in Thai]
- _____. (2006). "Ethics of the artist" *Arts Criticism*. Bangkok: E and IQ. [in Thai]
- Traimongkolkul, P & Chatraphorn. S. (2010). *Research Design*. (6th ed.). Bangkok: Kasetsart Univertsity. [in Thai]
- Uluchata, P. (n.d.) *Learning from teachers*. n.p. [in Thai]
- Yimsiri, K. (1977). *Professor Silpa Bhirasri*. Bangkok: Silpakorn University. [in Thai]